

Om Heksetroen og om Heksene i Thy og V. Hanherred.

Ved Severin Christensen Sortfeldt.

HEKSETROEN er sikkert lige så gammel som

År siden hører vi om Hekse hos de gamle Kaldære.

Heksene påførte Menneskene, og dette skete ofte på lang Afstand. Det bedste Middel mod Trolddommen

langt fraværende Heks og brændte så Billedet op i

Også den kristne Kultus fastholdt Heksetroen. I

at Bibelen klart og utvetydigt fastslog denne Forbrydelses Virkelighed. Gejstl mod Heksene og deres Ugerninger, skarpsindige Dommere granskede Sagerne med stor

Lovens strenge Bogstav. Tusinder af Ofre omkom under de mest grufulde Pinsler uden at vække Spor af ed. Og det var i Regelen de fattigste og mest uvidende, der måtte bestige Bålet, så

Årsagen til denne Forfølgelse. Nej, det var som oftest den pureste *Overtro*, oppe gennem Tidern enige om Forfølgelserne. Den katolske Kirke

Almægtige at spare en Heks, og angående denne Sag

Modstandere. ”Jeg har ingen Medlidenhed med Hekse; jeg vil brænde dem alle sammen”, skal Luther have sagt. I det reformerte Skotland drev især de puritanske Præster en vild og grusom Forfølgelse af Hekse. Methodismens største religiøse Leder Wesley var også en ivrig Forsvarer af Heksetroen. Den sidste retslige Henrettelse for Hekseri i Europa fandt Sted 1782 i Sveits, men senere har man ofte lynchet formentlige Hekse. I England dræbte Pøbelen 1863 en Olding, der var beskyldt for at være Troldmand.

- - -

Forestillingen om en Heks i den Betydning, som vi nu forbinder med Ordet, kan føres tilbage til det 12te Århundrede. En Heks var en Kvinde, som havde indgået et forsættigt Forbund med Satan, var udstyret med Evnen til at gøre Mirakler, og som på visse Højtidsdage eller Nætter (St. Hansnat) førtes gennem Luften til Heksesabbaten, hvor hun hyldede den Onde og modtog Impulser til ny Nederdrægtigheder. Luther betragtede enhver kritisk Begivenhed, enhver sjælelig

Forstyrrelse som et Resultat af Satans Magt, og således var sikkert hele Tidsaldernes Tænkemåde. Alle Sygdomme kunde frembringes af Satan eller hans Redskaber Heksene. Djævelen kunde avle Børn med Mennesker, og Luther selv mente at være kommen i Berøring med et sådant Barn; han rådede derfor Husets Beboere til at kaste Barnet i en Flod for at befri Huset for en Djævels Nærværelse.

Man har under Hekseprocesserne set mange Eksempler på Bedragerier af en ejendommelig Art. Ikke så sjældent trodsede en ærgerrig Kvinde de Farer, hun udsatte sig for, når hun påstod, at hun var i Besiddelse af overnaturlig Magt, for at Folk skulde krybe i Støvet for hende. En misfornøjet Ægtemand kunde slippe af med sin Hustru ved at beskyldte hende for Trolddom, og en durkdreven Forbryder slap ofte fri for Straf ved at rette en Beskyldning for Trolddom mod sin Anklager. Vi finder også Eksempler på, at gamle Køner, der var halvvejs i Barndom, tilstod Forbrydelser, som de ikke havde begået. ”Rædslen for Forhøret, Udsigten til en grusom Død og de forfærdelige Pinsler, der bragtes i Anvendelse på en gammel og svag Kvindes skrøbelige Legeme, overvældede ofte hendes Forstand; hendes Hjerne forstyrredes under den umenneskelige Lidelse, så at Bevidstheden om Uskyld tabtes, og det ulykkelige Offer ravede til Bålet, vis på, at hun sank ned i den evige Fortabelse”. Der blev altid anvendt Pinsler af den forfærdeligste Slags, fordi man troede, at Heksene havde Midler til at dæmpe Pinslernes Virkninger. At Heksene næsten altid hørte til Kvindekønnet skyldtes - ifølge en ”lærd” Mands Udtalelser - den Omstændighed, at det latinske Ord *Femina*, der betyder Kvinde, kunde udledes af de to Ord *fe* dvs.: Tro og *minus* dvs.: mindre; altså var de fleste Hekse Kvinder, fordi Kvinder havde mindre Tro end Mændene.

Det var en almindelig Tro, at Satan kunde få Heksene til at fare gennem Luften. At en gammel Kælling kunde føres nogle Hundrede Mil på et Kosteskafte eller et Grydelåg i Løbet af få Minutter, forekommer os at være en latterlig og plump Meningsløshed, men hin Tids Theologi havde ikke nogen Vanskelighed ved at finde en Forklaring, der absolut måtte stå til troende: Satan havde jo båret Kristus gennem Luften og stillet ham på Tempets Tinde, og hvad han kunde gøre med eet Legeme, kunde han gøre med alle. Profeten Habakuk var af en Ånd bleven ført fra Judæa til Babylon, og Paulus var

ligeledes bleven ført op i den tredje Himmel. Sådanne Beviser var afgørende for den Tids Mennesker.

Mangfoldige Hekseprocesser drejede sig om, at Heksene havde forvoldt Ufrugtbarhed i Ægteskab, og Tusinder af Hekse har under grusomme Pinsler lidt Døden at den Grund. Ægteskab med Djævlene var længe et af de almindeligste Anklagepunkter i Hekseprocesserne. De Djævlene, der åbenbarede sig i Kvinders Skikkelse, kaldtes *succubi*, og de, der viste sig som Mænd, *incubi*. De første var forholdsvist sjældne. Luther troede fuld og fast på den Slags Samliv.

I Slutningen af det 16de Århundrede udkom en Bog "Om Hekse" og en højst besynderlig Fortegnelse over Helvedes ledende Fyrster, samt en Beskrivelse af dets Organisation. Fyrsternes Tal var 72, og deres Undersåtter var 7,405,926 Djævlene. Efter en anden Beregningsmåde, udført af en tysk Theolog, angives Djævlens Tal til 2,665,866,746,664.

Enkelte Røster hævdede sig dog hist og her mod Heksetroen, men i lang Tid formåede særlig de puritanske Præster i England at holde Hekseprocesserne i Gang. Den sidste engelske Retssag angående Hekseri blev Året 1712 anlagt af nogle Præster mod Konen Jane Wenham. Hendes Sognepræst erklærede ved "sin præstelige Samvittighed og Ære", at det var hans Overbevisning, at Konen var en Heks. Dommerne fik hende alligevel fritaget for Straf, og 1736 blev Hekselovene ophævede i England. Det var særlig den anglikanske Kirke, der her gik i Spidsen; medens Puritanerne i England og Katholikkerne på Fastlandet endnu rasede mod Heksene.

Medens England brød ud af den gamle Overtro, krøb *Skotland* endnu for sine puritanske Præster i hjælpeløs Trældom. "Aldrig har der været et større åndeligt Slaveri, og aldrig har der været et Tyranni, der er blevet opretholdt med mere barbarisk Grusomhed". Præsternes Prækener, der handlede om Satans forfærdelige Magt og uophørlige Nærværelse, Helvedes grufulde Pinsler, hidsede Folket op til en Heksetro af de frygteligste Dimensioner. Når en Kvinde var blevet mistænkt, anklagede Præsten hende fra Prædikestolen under Navn, opmuntrede sine Sognebørn til at vidne mod hende og forhindre enhver fra at beskytte hende. Præsterne ledede personlig den Tortur, hvorved man tvang "Heksene" til Bekendelse. "Tværs over Heksens Ansigt blev der bundet en Slags Jernbidsel med fire spidse Pigge, som blev drevet ind i hendes Mund. Denne djævelske Maskine blev lukket med en Hængelås og med en Lænke fastbundet til Cellens Væg, således at Heksken ikke kunde lægge sig ned." Dels for at forhindre Søvn og dels for at opdage det ufølsomme Punkt, som var det sikre Tegn på en Heks, blev lange Nåle drevet ind i hendes Legeme. Ved Hjælp af Tørst og den

"spanske Støvle", gloende Jern og Piskning, til Huden revs fra Legemet, lykkedes det i Regelen at forvirre Forstanden hos Ofrene, så de bekendte sig skyldige.

De samme skotske Præster stod i lang Tid alene som uforfærdede Forkæmpere for politisk Frihed. Disse Mænd havde ofte under de mest kritiske Forhold vist et Mod, som aldrig svigtede, når Forfølgelsen rasede omkring dem. De viste en Selvopofrelse og ædel Iver i deres hellige Kald og var i alle Livets private Forhold utvivlsomt elskværdige og kærlige Mennesker. Deres forfærdelige Grusomhed mod Heksene skyldes udelukkende en grænseløs Overtro og den uhyggelige Prædinationslære¹), som forgiftede deres Karakter og Tænkemåde.

Den sidste Henrettelse af Hekse i Skotland fandt Sted i Året 1727, men Heksetroen holdt sig endnu i lang Tid, og 1773 vedtog de skotske Præster en Resolution om, at de troede på Hekseriet og beklagede den almindelige Skepticisme i denne Henseende.

Lecky siger sluttelig om Heksene: "Ingen Ofre har udholdt så vedholdende og pinefulde Lidelser som disse. De havde ikke den vilde Fanatisme, som stålsætter Sjælen mod Farer og hærder Legemet mod Pinsler. De havde ikke Forvisningen om en evig Herlighed, der har bragt Martyrerne til med Jubel at betragte de stigende Flammer, der ligesom Elias' Ildvogn skulde bære hans Sjæl til Himlen. De fik ingen Trøst af sørgende Venner, de havde intet Håb om, at deres Minde skulde bevares og hædres af Efterslægten. De døde alene og hadede; ingen havde Medlidenhed med dem. De ansås af hele Menneskeslægten som de værste Forbrydere. Endog deres Slægtninge gyste tilbage for dem som beremittede og forbandede. Den Overtro, de havde indsuget fra Barndommen, i Forening med Alderdommens Svaghed og Rædselens Hallucinationer drev dem i mange Tilfælde til at tro, at de virkelig var Satans Slaver, og at de skulde bytte sine Lidelser her på Jorden med ligeså grufulde Pinsler i al Evighed. Og foruden alt dette må vi betænke den Skræk, som Heksetroen må have udbredt gennem det hele Folk, Moderens Angst, når hun tænkte på, at det stod i ens Magt, som hun havde fornærmet, i et øjeblik at ødelægge alt, som var Genstand for hendes Kærlighed, og fremfor alt den grufulde Skygge, Frygten for Anklage må have kastet over Alderdommens svækkede Åndsevner og Forladthedens og Ensomhedens bitre Savn".

Også her i Danmark vrimlede det med Heksesager og Hekseprocesser. I det 16de og 17de Århundrede er Landstings Dombøgerne så at sige fyldte med

¹ Forudbestemmelse.

Hekseprocesser. Men også i den katolske Tid var der talrige Sager mod Hekse. 1484 udsendte den berygtede Pave Innocens den Ottende en Bulle, som fik Navnet "Heksehammeren", fordi den gav Anvisning på, hvorledes alle Hekse og alt Heksevæsen skulde knuses og udryddes. Denne Heksehammer vedblev også i protestantiske Lande at være Grundlaget for Rettergangen mod Heksene.

Den ældste danske Lovbestemmelse mod Hekse findes i Jyske Lovs tredje Bogs sidste Kapitel "Om Trolddom", og disse Lovbestemmelser findes ofte citerede i Landstingsdommene fra Begyndelsen af det 17de Århundrede.

1576 kommer den såkaldte "kalundborgske Reces", der gik ud på, at Hekse ej måtte brændes eller henrettes, førend Landstinget havde billiget Dommen.

Kristian den Fjerde var i højeste Grad overtroisk og en ivrig Heksejæger; de mange Heksesager, hvorom skal berettes i det følgende, fandt også Sted i hans Velmagtsdage. Da Kristian den Fjerde blandede sig i Trediveårskrigen nede i Tyskland, og Jylland oversvømmedes af de kejserlige Horder, fik man her i Landet andet at tænke på end at gå på Jagt efter Hekse.

I Kristian den Femtes "Danske Lov" hedder det i sjette Bogs første Kapitel Artikel 9: Befindes nogen Troldmand eller Troldkvinde at have forsvoret Gud og sin hellige Dåb og Kristendom og hengivet sig til Djævelen, den bør levende at kastes på Ilden og brændes. Alle, som uden at have forsvoret sig til Djævelen, giver sig af med Signen, Manen og andre Kunster, skulde have deres Ejendom forbrudt og landsforvises, men disse hårde Bestemmelser blev allerede 1686 mildnede noget ved en kgl. Resolution, der gik ud på, at alle Sager angående Trolddom skulde gå til Højesteret, inden Dommen måtte fuldbyrdes, og derved var Brodden taget af Hekseprocesserne. Tiden var bleven en anden, og den sidste Heks brændtes i Danmark 1693, men hun var dog først bleven halshugget.

Angående de talrige danske Hekseprocesser henvises til den derom handlende Literatur og til Dombøgerne i Arkiverne; særlig skal dog her nævnes V. Bangs Bog om "Heksevæsen og Hekseforfølgelser" og C. Klitgårds Afhandlinger dette Æmne vedrørende i Vendsyssels, Himmerlands og Randers Amts Årbøger.

Inden vi går over til at beskrive Hekseprocesserne i Thy og V. Hanherred skal vi dog lægge Mærke til, at det var almindelig Tro blandt Folk, at Heksene til visse Tider (f. Eks. St. Hans Nat) foretog Rejser flyvende gennem Luften til Bloksbjerg, Hekkenfeld, Troms Kirke, Blåkulla og fl. Steder for at samles med Djævelen og andre onde Ånder. Som Befordringsmidler på denne Rejse anvendtes

Kosteskafter, Grydelåg, Ovnrager, Dejgtruge, og for således at kunne fare af Sted gennem Luften indsmurte de sig med forskellige Heksesalver, der besad en overnaturlig Kraft. Det allermærkeligste af det hele var dog, at Heksene i Virkeligheden var en Slags Dobbeltgængere, thi samtidig med, at en Heks var til Heksesabbath f. Eks. på Bloksbjerg (Brocken i Harzen), kunde man finde hende roligt hvilende i sin Seng hjemme i sit Hus; men en sådan Dobbeltthed var i Virkeligheden øjenforblændelse og ikke andet end et skuffende Bedrag, som Heksene ved Fandens Hjælp sagtens kunde lave.

Når en Heks havde forsvoret Dåb og Kristendom og overgivet sig til Fanden, fik hun en tjenende Djævel til sin Rådighed, og denne Djævel, der som oftest havde Skikkelse som en Hund, kaldtes hendes "Dreng". I vore Dage afbildes i Reglen Heksene som gamle rynkede, krumbøjede Kællinger, hver med sin store sorte Hankat på Skulderen. At denne Kat er Heksens "Dreng", kan man ikke tvivle om, men i Begyndelsen af det 17de Århundrede, Hekseprocessernes Blomstringstid, viste Heksenes tjenende Djævel sig næsten altid i Skikkelse som en Hund. Denne Hund eller Dreng benyttede Heksene ofte som Hest eller Ridedyr, når de for fra et Sted til et andet. (I en Heksehistorie 1686 nævnes dog, at Djævelen var til Stede i en sort Kats Lignelse.)

Også de thylandske Hekse omtales ofte i Forbindelse med en Dreng, der var deres tjenende Ånd, men han blev tit behandlet med Stød og Slag; nogen blid Behandling fik Heksenes tjenende Djævel ikke.

Efter denne noget spredte Omtale af Heksevæsenet i Almindelighed går vi over til at fortælle om Heksene i Thy og V. Hanherred.

1. HEKSENE I STAGSTRUP.

(Landstings Dombog A 1616 Fol. 218-20 og 292 ff.)

Ved Hassing Herredsting, den 25de Juli 1616, vidnede Niels Pedersen af Stagstrup mod to Kvinder, der var stævnedes til Tings den Dag, og beskyldte dem for at være Troldkvinde. Den ene af Kvinderne hed *Margrete Christensdatter* og den anden *Elle Jensdatter*. De boede begge for Tiden i Stagstrup, men Margrethe Christensdatter havde før boet i Årklit (Vennebjerg Herred?) Elle var gift med Moust Christensen af Stagstrup. Når Margrethe Christensdatter var flyttet fra Hjøringegnen til Stagstrup, kommer man til at tænke på, om hun ikke også på det første Sted havde været mistænkt for Trolddomsbedrift og derfor var flyttet langt bort til en anden Egn af Landet, hvor hun var fremmed og ukendt. Men ingen undgår sin Skæbne. Margrethe Christensdatter havde et hidsigt Sind, og det var

hendes Ulykke. Elle Jensdatter, der også var tilflyttet Stagstrup, måske af samme Grund som Margrete, kunde heller ikke holde sig i Skindet, og en Dag i Foråret 1616 på den Tid, da Folk plantede Kål, kom Margrete og Elle op at skændes, og i Hidsighed beskyldte de hinanden gensidig for at være Troldkvinder. Elle Jensdatter var særlig forbitret over, at Margrete havde samlet 13 Pd. Smør²) af een Ko i Tiden fra otte Dage før Jul og til Valborgs Dag (1. Maj), og dette kunde efter Elles Mening ikke være gået naturligt til. Det måtte være Fanden selv, som havde hjulpet hende til det overvældende Udbytte af den ene Ko. Endvidere påstod Elle Jensdatter, at Margrete havde voldt mange Mænds Ulykke og taget deres Mælkende både i Skjoldborg, ved Sundet og andre Steder, medens Margrete beskyldte Elle Jensdatter for, at denne havde taget ”mange Mænds Lykke af deres Agre”.

Niels Pedersen, der havde hørt på Skænderiet mellem de to hidsige Kvinder, fortalte rundt i Byen, hvad de to Hekse havde sagt om hinanden, og da Margrete og Elle begge havde den slette Vane, når de blev vrede og ikke kunde styre sig, at de truede og lovede Folk Ondt og alskens Ulykke, så regnede de gode Folk i Stagstrup snart ud, at Margrete og Elle ved deres Heksekunster var Skyld i alle de Ulykker og Vanheld, der var hændt i den Tid, da disse to slemme Kvinder havde boet i Sognet. Der fremstod en hel Del Vidner på Tinget og afgav den Erklæring, at disse Kvinder havde lovet dem Ondt, og hvad de havde lovet, var vederfaret dem, og tillige, at Margrete og Elle havde været berygtede for Trolddom, siden de kom til at bo i Stagstrup. Af Vidnerne skal her særlig nævnes Jens Christensen af Stagstrup, som erklærede, at efter at han var kommen i Trætte med Moust Christensen, Elles Mand, om en Bygager, da mistede han 2 Kreaturer så gode som 20 Daler, og skønt han gødede og bearbejdede omtalte Ager ligeså godt som sine Naboer, så avlede han kun Tidsel og Koder, medens Naboerne avlede godt Korn på deres Agre. Forhen avlede han så meget godt Korn eet År, som han nu kunde avle i 5 År, og den Ulykke påstod han, at Elle var Skyld i. Jens Christensen vidnede endvidere, at Elle. en Dag for kort Tid siden var kommen i hans Gård, og da havde han en Gås, der lå på ni Unger. Elle Jensdatter sagde så til ham, at ”det pibet meget hos ham, det pibet intet hos hende” og bad ham om at låne hende en Dreng til at køre Møgvogn den Dag. Men Jens Christensen sagde nej, og et øjeblik efter, at hun var gået, blev Gåsen gal og slog de ni Unger ihjel med sine Vinger. Denne Ulykke skyldte han Elle for at være Skyld i, og at hun havde forvoldt det med sin Trolddom.

En hel Sværm af Vidner optræder mod Elle, og både hun og Margrete Christensdatter blev oversvoret (dømt skyldig) af Kirkenævnet, og så gik Turen til Landstinget i Viborg.

Her blev Elle Jensdatter frikendt, medens Margrethe blev dømt. Kort Tid efter blev hun brændt levende.

(Der mangler nogle Blade i den gamle Dombog, der på det Sted, hvor Margrete Christensdatter Sag omtales, tillige er temmelig defekt. Man får derfor ikke fuldt Rede på Margretes Synderegister, men der nævnes dog et Sted, at hun ved sine Trolddomskunster skal have slået et øje ud på Færgemanden ved Vildsund.)

Når en Heks skulde brændes, blev der i Regelen ved Galgebakken oprejst et Bål, der bestod af Ved og Tørv eller af Ved alene. Dertil kom undertiden 1 eller 2 Tjæretønder. (En Heks i Ribe fik 1641 et Bål på 22 Læs Brænde; en anden Ribeheks havde et Bål af 16 Læs Ved.) Den ulykkelige blev så kørt ud til Stedet som oftest ledsaget af en Præst. En Mængde Mennesker strømmede til for at se dette ”fornøjelige” Skuespil. Ved selve Brændingen vistes der dog den ”Menneskelighed”, at et Kvantum Krudt blev bundet på Misdæderens Ryg for at fremskynde Døden, og at Personen, der blev bundet til en Stige, først blev kastet på Bålet, når dette var kommet i fuld Brand. Da Krudtet snart måtte eksplodere, og Personen vel straks måtte kvæles af Ilden, var en sådan Død vel næppe forbunden med så store Smerter, som man skulde mene³).

2. TROLDMANDEN FRA REFS.

(Landstings Dombog A 1620, Fol. 372 ff.)

Den 29. Juli 1620 stod en sølle forhutlet Stymper på Refs Herreds Ting. Det var *Christen Christensen Munk* fra Refs, som var anklaget for Trolddom. Omegnens Beboere havde i mange År frygtet for hans Kunster, men havde først nu fået Mod til at føre ham som anklaget til Tinge. Der gik på denne Tid en Hekseprocesepidemi hen over Landet, og vé den stakkels Mand eller Kvinde, der havde Mistanken mod sig.

Der var den Dag mange Vidner på Tinge for at vidne mod den sølle Chr. Munk. Først fremkom Niels Nielsen i Refs Bisgård og vidnede, at for 14-15 År siden havde han 8 Køer, men havde ikke nogen Nytte af dem, thi han kunde hverken få Smør eller Ost af Mælken, og han var sikker på, at Chr. Munk var hans Skademand. En Dag traf han Chr. Munk ude på Marken og sagde til ham, at nu skulde han råde Bod på den dårlige Mælk, ellers vilde han have ham brændt. Derefter blev det også bedre med Niels Nielsens ”Mielkin”. En anden Gang traf han Chr.

² 1 Pd. = 12 Pd. altså 156 Pd. Smør.

³ Kinch: Ribe Bys Historie II, pag. 671.

Munk ude på Marken, hvor denne med sin Ko lå i Græsset ved Siden af en Kilde.⁴) Da Niels Nielsen bebrejdede ham, at han stjal Græsset til Koen, påstod Chr. Munk, at det kun var Koen, han vilde vande ved Kilden; han var ikke ude for at stjæle Græs. Men med den Forklaring var Niels Nielsen ikke tilfreds, thi nu blev han nødt til at skyde Kilden efter, for at Chr. Munk ved sine Kunster ikke skulde gøre ham Skademål på den. Da sagde Chr. Munk, at "skød han den efter, skulde han ikke leve længere end sin Far". Uden Hensyn til Chr. Munks Trusel skød Niels Nielsen den alligevel efter, men en Dagstid senere blev han så syg, at han ikke kunde stå op. Så sendte han Bud efter Chr. Munk og sagde til ham, at "havde han lagt ham på hans Seng, skulde han fly ham op igen, ellers skulde han forklage ham for sin Husbond, og så skulde han få en Djævel". Chr. Munk gik så hen til Sengen og læste og famlede over ham. Straks efter, at Chr. Munk var gået hjem, blev Niels Nielsen "til Pas" (rask) igen.

Thøger Ubisøn i Dovergårde vidnede, at for 9 År siden, da han kom dertil, kom Chr. Munk ofte hos ham, og han og hans Kone var gode imod ham og gav ham både Øl og Mad. Men så var det en Dag, at Konen, skjulte sig, da Chr. Munk kom ind i Gården, og fik en lille Pige til at sige til ham, at hun ikke var hjemme. Chr. Munk knurrede og sagde noget og gik så sin Vej, uden de vidste, hvad han sagde. Siden mistede Thøger en Ko, et Øg, et Føl og to Ungnød. Næste Gang, da Chr. Munk kom i Gården, sagde han til Konen, at hun ikke vilde "til Ords" (tale) med ham sidst, men hun havde "intet bådet" (ingen Fordel haft) deraf. Da Chr. Munk havde sagt dette, troede de, at han var Skyld i det store Vanheld med Kreaturerne, og Thøger Ubisøn beskyldte så Chr. Munk for at være Troldkarl.

Det næste Vidne var Mads Andersen i Dalgård. Om Foråret for 9 År siden gik han og fælde (pløjede) til Byg, da kom Chr. Munk til ham og spurgte, om han havde kastet den Kat, der lå mellem Digerne. Mads Andersen og Chr. Munk stod så og blev uenige om den døde kat, og de kom til at skændes. Efter den Tid og i ca. 3 År mistede Mads Andersen ti Øg, Plage og Føllene, og han beskyldte Chr. Munk for at være sin Skademand.

Peder Poulsen i Refs vidnede, at for 15 eller 16 År siden kom han og Chr. Munk i Skænderi sammen. Næste Nat blev han meget syg og sendte så Bud efter Chr. Munk. Da Chr. Munk kom ind i Stuen, beskyldte Peder Poulsen ham for, at han var Skyld i hans Sygdom, men Chr. Munk lovede ham, at han nok skulde blive vel til Pas igen, og dette skete også.

Gravers Gregersen i Sindrup vidnede, at for 12 År siden havde han 7 Køer, som blev fordærvede på

deres Mælk. Så klagede hans Hustru derover til Chr. Munk, som sagde, at hun skulde drive Køerne hen på Hedebakkerne, så blev Mælken nok god igen. Derfor havde han en svær Mistanke til Chr. Munk og mente, at denne var Skyld i, at Mælken var bleven dårlig. Samme År på Sct. Olsdags (29. Juli) kom Chr. Munk til ham og spurgte, om han vilde til St. Olsdags Marked, for så vilde han se hans Ko til gode, til han kom fra Marked. Gravers sagde hertil, at det var hans Mening at rejse til Marked næste Dag. Dagen efter var Gravers tidlig på Benene og gik ud i Marken for at se til sine Heste. Her traf han Chr. Munk, som lå og famlede ved Hestenes Ben. Gravers blev meget vred og sagde til Chr. Munk: "Ligger din Tyv her og lægger mine Heste i Helde; jeg er på min farende Rejse, og hvis der times mig noget på denne Rejse, da skal jeg have dig brændt!" Chr. Munk svarede så og sagde: "Giv dig tilfreds, du skal intet skade!" Der skete heller intet på denne Rejse, uden det, at Gravers drog til Marked og solgte vel.

Hans Nielsen i Helestøe (Helligsøe?) vidnede, at da han en Dag i Fjor høstede for Lars Mogensen i Refs, kom Chr. Munks Datter Margrete Christensdatter på Bredtoften og bandt op efter ham, men hun sagde til ham, at hun vilde ikke binde op efter ham, for han lagde Kornet så ilde. Da han havde slået Skåren ud og kom tilbage, sagde han til Margrethe: "Vil du ikke binde op efter mig, så bind op efter hvem Djævel du vil; gak hjem til den Troldmand, Du har til Fader!" Efter disse hidsige Ord var det bleven galt med Hans Nielsens Kreaturer. Alle hans Køer var bleven fordærvede og "en ung Øg" havde også taget stor Skade. En Dag, da han kørte til Holm (Thyholm) for sin Husbond, døde en Gilding-Hest pludselig, dengang han kom til Bousled (Barslev?). Alle disse Ulykker skyldte han Chr. Munk for.

Nogle Dage senere - den 7. August - var Chr. Munk atter for Retten. Det var denne Gang på Vestervig Birketing, at Retten var sat, og Peder Nielsen af Spolum, der havde været Degn i Hurup, vidnede mod Chr. Munk og sagde, at i det sidste Pestelendis År (1602?) kom Chr. Munk en Søndag Morgen til Hurup Kirke og vilde absolveres af Kapellanen der. Denne spurgte, om han var den berygtede Mand fra Refs, og om han havde beredt sig og var skikket til at annamme Christi Legeme og Blod. Han fik ikke Afløsning.

Niels Jensen i Åstrup⁵) vidnede også i Sagen. Det var en gammel Historie, der var over 30 År gl., men gemt er ikke glemt, og netop sådanne gamle Historier havde stor Betydning under en Hekseproces. Niels Jensen havde for 30 År siden solgt en Ko til Chr. Munk, og denne Ko havde kort Tid i Forvejen fået

⁴ Brønd eller Vandhul.

⁵ Åstrup i Vestervig Sogn.

Kalv. Chr. Munk vilde have haft Kalven med i Handelen, men det vilde Niels Jensen ikke. Straks efter døde Kalven, og i mange År derefter kunde han ikke opføde Kalve i sin Gård, hvilken Ulykke selvfølgelig Chr. Munk var Skyld i.

Det sidste Forhør i Sagen fandt Sted den 19. August 1620 på Refs Herredsting. Ved denne Lejlighed blev der oplæst en skriftlig Beskyldning mod Chr. Munk. Det var Christen Laursen i Hurup, som klagede, og Præsten havde skrevet Klagen. Denne gik ud på, at ”for tre År siden (1617) ved vor Frue Dag (25. Marts) kom Chr. Munk til mig (Chr. Laursen) i min Lade, som jeg stod indenfor min østre Ladedør, og sagde til mig: Der står en Mark tilbage af min Datters Løn; når vil du betale hende? Jeg svarede ham, at jeg vidste ikke rettere, end at jeg havde betalt hende alt det, jeg lovede hende og end mere, om Retten skulde have sin Gang. Da sagde Chr. Munk: Vil du ikke betale hende, da skalst du sætte mere end ti Gange så meget til. Efter denne Trussel kom Chr. Laursen og Chr. Munk til at skændes, og den første sagde: Hvis du ikke viser en Djævel på mig, så skal det med Guds Hjælp aldrig ske. Derpå gik Chr. Munk vesten ud af Gården, men et øjeblik efter vendte han tilbage og sagde til mig: ”Du skal få din Mund fuld, før du ved af at sige”.⁶) Jeg bad ham så bie lidt, for der var noget mere, som jeg havde Lyst til at tale med ham om, men han gik op på Kirkegården, og det var en Søndag Morgen tidlig. Et halv År senere - ved Mikkelismis - mistede Chr. Laursen en Kvie med Kalv, som styrtede på Marken; dernæst mistede jeg (Chr. Laursen) to smukke Foler; de stod og blev visne og fordærvede, så jeg var glad, jeg kom af med dem for det, som Huden var værd. Og nu i forgangen År 1619 lige før Pinse kom der tre Dage tillige en Hare i min Gård, og den løb og sprang for hver Husdør, og den fjerde Dag lå den bedste Ko, som jeg havde, død i Båsen; ingen kunde se på den, hvad den havde skadet. Dernæst om Højbjergningen sad jeg en Aften ved mit Bord og snakkede med en Dannemand, da kom der en Ånd eller et Spøgelse ind til os, som vi syntes var ikke god, og vi syntes der blev mørkt i Stuen, skønt Lysene stod på Kloven og brændte. Vi gjorde Kors for os, bad Gud om Nåde og tog heldigvis ingen Skade. Sidste Vår mistede jeg to Plovstude, som stod om Aftenen og skadede intet, men de lå døde om Morgenens; dernæst mistede jeg et Øg, som gik ”ene bied” i min Plov, da jeg pløjede første Gang dette År; ved Mortensdagstid blev dette Øg halv gal og døde straks.

Denne forskrevne Skade har jeg fanget siden forskrevne Chr. Munk truede mig, og det er mig vederfaret formedelst hans Trolddomskunster. Datum

Hurup Præstegård d. 19/8 1620. Christen Laursen, egen Hånd.

Dommen over Chr. Munk blev fældet på Refs Herredsting den 2. September 1620, idet Kirkenævningerne svor ham skyldig i Trolddomsbedrift. Den 23. September stadfæstede Viborg Landsting Dommen, og så måtte den stakkels Chr. Munk dø på Bålet; men forinden ved det såkaldte pinlige Forhør, der inden Henrettelsen blev afholdt over Synderen, lykkedes det at få Chr. Munk til at bekende, at Anders Skolemester i Ørum og Chr. Skåning i Hedegård også gav sig af med Trolddomskunster.

3. HEKSEMESTEREN ANDERS SKOLEMESTER FRA ØRUM.

Jesper Degn i Bedsted blev brændt for Trolddom 1601. Han bekendte inden sin Død, at han havde lært Trolddomskunsterne af Anders Christensen Skolemester i Ørum. Da Jesper Degn var bleven brændt, kom Anders Skolemester for Retten, men det lykkedes ham dog denne Gang at ride Stormen af. 19 År senere blev det galt igen. Efter Chr. Munks Bekendelse og Tilståelse havde Anders været med til adskillige Kunster, og nu blev denne stævnet til Tinge den 20. Oktober 1620 (Om denne Sag se Thisted Amts Årbog 1916.)

Degnen blev frikendt af Landstinget.

4. HEKSEKOMPLOTTET FRA YDBY.

(Landstings Dombog A, Fol. 158 og 349).

Vi træffer her på et helt Komplot af Kvinder, hvoraf adskillige - ihvert Fald i deres egen Indbildning - har været vitterlige Hekse, som mente at få Impulserne til deres Ugeringer af selve den lede, og det var Kvinder, som virkelig havde Lyst og Vilje til at gøre andre Mennesker Fortræd. Om de, når det kom til Stykket, havde Evnen til ved Hjælp af deres Trolddomskunster at påføre andre Mennesker Sygdom og Ulykke, er en Sag, som vi i vore Dage stiller os noget skeptisk overfor.

Der nævnes i denne Sag en halv Snes Kvinder og nogle Mandfolk, som på forskellig Måde var Kvindfolkene til Hjælp, så vi kan forstå, at der under de påfølgende Hekseprocesser har været stort Røre i Sognet. Hovedpersonen er en gammel Kone ved Navn *Maren Andersdatter Fly*, men under Sagens Forløb søger hun at få en anden Kvinde stillet i Forgrunden, nemlig Else Christendatter i Ydby Præstegård. Hvorledes Sagen begyndte, får vi intet at vide om, men den 14. April 1621 fremlagde Søren Madsen, Ridefoged på Ørum Slot, et Tingsvidne på Refs Herredsting, indeholdende en skriftlig Bekendelse, som Maren Andersdatter Fly i Ydby havde bekendt den 21. Marts i Ginnerup i Præsterens og Dannemænds Pähør, og der tilføjtes, at ”hun den

⁶ Få Munden fuld af Jord, dvs.: død

Dag for Tingsdom stod ledig og løs, unød og utiltvungen og bekendte ved sin Gud og Salighed og ved den Lod og Part, hun agter sig udi Guds Rige, sådan at være". Derefter følger hendes Bekendelser. For 12 År siden (1609) fik *Else Christensdatter i Ydby Præstegård* hende til at danse tre Gange avet omkring Ydby Kirke, og for hver Gang hun under denne Dans kom til Kirkedøren, blæste hun ind ad Nøglehullet, gav sig Fanden i Vold og forsvor både Dåb og Kristendom. Maren Fly påstod, at hun ikke var glad ved denne Dans om Ydby Kirke, men Else truede hende og sagde: "Du skal tjene hannem din gamle Djævel, eller jeg skal slå dig, så at du skal sprække". Da Maren havde danset de tre Gange avet om Kirken, kom Fanden til som en stor, sort raget Hund uden Hale, og han klappede hende på venstre Aksel (Skulder). For at få Maren Fly til at danse, havde Else lovet hende 2 Skp. Byg, men Maren fik kun den ene, den anden snød Else hende for.

Sandsynligvis ved samme Lejlighed fulgtes Maren Fly og Else samt *Maren Madsdatter* og *Anna Sørensdatter* ad ned til Kjæret for at gøre Ulykker. Da de kom til Chr. Christensens Fold i Boddum, dansede de tre Gange avet omkring den. Else havde under Dansen sin Hue i sin vestre Hånd og slog tilbage med den. Deres Dreng (Djævle) løb også avet omkring. Else sagde først, at Chr. Christensen skulde få Djævlen og Ulykke med sin Plov, fordi han ikke kunde lade Heksene i Fred, og de andre Kvinder sagde det samme. Derpå fulgtes de fire Kvinder og deres Dreng fra Folden op på Dover hede til en lang Høj (Does), hvor de skiltes og gik hver til sit.

Ved denne Lejlighed får vi at vide, at Elses Dreng hed "Op i Vejr"; de tre andre Heksekællingers Dreng hed "Orm", "Bjørn" og "Appen". En Tid efter (Årstallet er ulæseligt) ved Mortensdagstid sendte Else Bud til Maren Fly, Maren Madsdatter og Anna Sørensdatter med sin Dreng "Op i Vejr", at de skulde komme til hende, hun vilde tale med dem. Da de var bleven forsamlede hos Else i Ydby Præstegård, gik de op på Loftet og tog Djævlhundene "Op i Vejr" med. Her gav Else dem hver et Ris i Hånden og sagde: "Der har I et Ris; giv nu "Op i Vejr" et Slag hver med Riset, men I skal slå med den venstre Hånd!" og for hvert Slag de slog på "Op i Vejr", gav denne et Skrig af sig. Disse Kunster lavede de for at tage Ruggroden af de andre Godtfolks Rugagre og give den til Else, og det var af den Ruggrode, som var i Jorden. Mens de opholdt sig på Loftet, blev Else vred på Maren Fly og sagde til hende: "Jeg skal skyde dig ned af Længen, din gamle Djævel, thi vi bliver alligevel forrådt for din Skyld; du est så tung, at du ikke kan følge os, når vi skal bestille noget, som vi kan have godt af!" Så gik de ned at Loftet.

Den påfølgende Høst var Heksene atter på færde. På Tvolm Mark ved Øster Endeløs kom de til en

Bygager med smuk Byg på, og af denne Byg tog de noget og såede på Elses Ager sønden på "Birkefoed".

Heksene havde også været efter Præsten i Boddum Hr. Christen⁷). 1619 havde Anna Sørensdatter i Ydby været til Skrifte hos Hr. Christen i Boddum, og ved samme Lejlighed havde hun givet ham et Tørklæde fuldt af Æbler. Præsten turde ikke spise Æblerne, som Anna Sørensdatter havde givet ham, og lod dem derfor ligge urørte. Da Præsten nogen Tid efter kom i Tale med Maren Fly, spurgte han hende, hvorfor Anna Sørensdatter havde givet ham Æbler, og om der ikke stak noget under. Maren Fly lod så Præsten vide, at hvis han havde spist af Æblerne, da vilde han straks være bleven syg og sengeliggende, så længe han levede. Hr. Christen spurgte så videre, om hun ikke vidste, hvad det skulde betyde, at for nogen Tid siden bar Anna Sørensdatter nogle Kyllinger op til Hr. Christens Hustru; det skulde være Godtgørelse for noget Høstarbejde, som Anna skyldte Præsten. Disse Kyllinger vilde heldigvis ikke æde noget; thi efter at de var kommen i Præstens Eje, "vilde de aldrig pikke et Korn og stod op til Væggen og døde". Men dette var også heldigt for Præsten og hans Familie - påstod Maren Fly - thi disse Kyllinger var forheksede, og dersom de havde levet og var bleven kogt og spist, vilde de, som havde spist Kyllingerne, straks være blevet syge og døde. Maren bekendte dernæst, at Chr. Christensens Hustru i Uldskov eller Voldshave i Boddum for fire År siden (1617) var bleven pludselig heftig syg, og mange mente, at hendes Sygdom skyldtes Trolddomskunster. (Om Chr. Christensen er den føromtalt vides ikke.) Da man spurgte Maren Fly, om hun kendte noget til denne Sag, fremkom hun med en lang Bekendelse om sig selv og de andre Hekse på Egnen, men hun gav det stadig væk Udseende af, at Else Christensdatter fra Ydby Annekspræstegård var Anfører for Komplottet. Hun fortalte, at når de fire Hekse skulde forsamles, mødtes de ved Store Bavnehøj eller ved Stenen udenfor Ydby Kirke, og inden de for af Sted, ridende på deres Dreng eller Djævlhundene, slog Else Christensdatter Tåge omkring dem, således, at ingen kunde se dem. Else var altid Mesteren, og de andre måtte gøre, hvad hun forlangte. Når de skulde ud på en Ridetur, måtte de andre Hekse hjælpe Maren Fly med at komme på Hesten, thi hun var gammel og meget tung.

Angående Chr. Christensens Hustru i Uldskov fortalte Maren, at Heksene i Ydby var Skyld i hendes sygdom. De havde en Formiddag været forsamlede i Ydby Kirke, hvor Søren Lauridsen, Lars Eskildsens

⁷ Formentlig Christen Jensen Morsing, der tillige var Provst og døde 1625.

Søn i Ydby, havde døbt et Voksbar⁸) for dem i Djævelens Navn, og dette Voksbar var en Dreng. Derpå gik Heksene ned til Chr. Christensens i Uldskov med Voksbar⁸et, dansede tre Gange avet om hans Hus og satte så Voksbar⁸et ned i Jorden uden for hans Vinduer efter først at have tændt Ild i Fødderne på det. Kort Tid efter blev Chr. Christensens Kone syg og elendig. - Samme Dag, som Heksene havde sat Voksbar⁸et ned udenfor Chr. Christensens Vinduer, var de forsamlede på en lang Does på Dover hede for også at forgøre Chr. Christensen selv. Else var bleven vred på ham, fordi han ikke vilde sælge hende en Kjortel, som tilhørte hans Kone, og som Else vilde have haft til sin Datter. Derfor skulde han få en Ulykke, og Else vilde beholde hans Lykke, fordi "han var så ond at få Råd ved".

De fire Hekse fra Ydby forgjorde også Chr. Christensens Får. Else Christensdatter drog et Får baglænds ud af Fårestidøren og skød eller kastede det baglænds igen og sagde: "Far Djæveln i Vold!" Siden døde Fårene.

Lidt østfor Landsbyen Tvolm ligger "Brændgård". Denne Gård omtales også i Hekseprocesserne. Manden i Brændgård hed Peder Eriksen og hans Hustru Else Nielsdatter. Det var hende, de fire Troldkvinder vilde til Livs. De havde et Voksbar⁸ med, og dette Barn havde Margrethe Lauritsdatter, unge Jens Poulsens Hustru i Helligsø, båret. Da Voksbar⁸et var "født", døbte Laurits Tomesen i Logxhaffue⁹) det, og nu var det færdigt til at lave Ulykker med. Voksbar⁸et havde Skikkelse som et Pigebar¹⁰). Det var i Året 1615, at Heksene lavede deres Kunster ved Brændgård. De satte Voksbar⁸et ned i Jorden ved Nordsiden at Peder Eriksens Kålgårdsdige, efter at de først havde tændt Ild i Voksbar⁸ets venstre Side. Brændgårdsmandens Hustru Else Nielsdatter blev derpå straks syg, så der gik Hul på hendes venstre Side, og man kunde se hendes Indvolde, inden hun døde. Denne grufulde Gerning gjorde Heksene, fordi Else Christensdatter vilde have haft Brændgård til sin Datter, men Else Nielsdatter gik i Vejen for hende. Nu fik hun Hævn.

En Dag var Heksene igen forsamlede hos Else. De kravlede op på Herbergets Loft, og der sled Else Huden af Djævelhunden "Op i Vejr" og sagde: Mit Smør og min Honning er borte, Du skal fly mig det

igen, eller Du skal få Djæveln I din Hud! Else fik så Niels Degns og Simon Lauritsens Smør i Krog, og det var Hunden, som hjalp hende dertil. Ved en anden Lejlighed lagde Heksene et smukt langt Brød i Simon Lauritsens Mødding i Krog. Brødet var skåret omkring, og der var en skure i det for hvert Får, som Simon Lauritsen havde. Det var nemlig Elses Mening, at Simons Får skulde dø.

Hidtil havde der under Processen kun været Tale om de fire Kvinder, nemlig Maren Fly, Else Christensdatter, Maren Madsdatter og Anna Sørensdatter, men nu bekendte Maren Fly, at der havde været flere med i Komplottet. Jep Christensen i Sindesgård (Sindrupgård?) skulde engang havde ledsaget Else og Maren Fly samt *Maren Christensdatter*, Jens Magnusens Kvinde i Ydby og *Maren Sørensdatter*, Lars Eskesens Hustru på Besøg ved Boddum Præstegård for at forhekse Præsten Hr. Christen, fordi hans Prædiken var dem ubehagelig. De dansede først rundt om Gården, og Else havde en Pipe med sig, som hun "pibte" udi, og så kom deres Heste (Djævelhundene) til Stede; da "hette"(?) de på Djæveln og brugte meget Spøgen og Ondt, alt sammen for at lægge Hr. Christen på hans Seng. Om det så lykkedes dem at forhekse Præsten, meldes der intet om. Hr. Christen døde 1625.

I Visby boede en Gårdmand, som hed Oluf Christensen. Ham var Heksene også efter. En Aften, da Oluf havde været en Tur i Byen, stod Heksene parat uden for hans Gård for at tage imod og aflive ham ved deres Kunster, for at Lars Olufsen, der var Søn af en af Heksene, *Karen Lauritsdatter* i Dal i Heltborg, kunde få Olufs Hustru og Gård. Denne Ugerning var Heksene to Gange i Visby for at få lavet. Desuden skaffede de også Lars Olufsen en særlig Korngrøde til hans Gård. Ved denne Lejlighed nævnes også *Else Nielsdatter* fra Enggård i Forbindelse med Heksene.

En anden Bedrift, som Ydby Heksene udførte i Fællesskab, gik ud på at tage Livet af Elses Mand, Niels Madsen i Ydby Præstegård, fordi han ikke vilde fly Elses Datter, Mette Nielsdatter, en stor Gård at bo i. Heksene, som var til Stede ved denne Lejlighed, var Else, Maren Fly, Anna Sørensdatter, Maren Christensdatter og *Sidsel Christensdatter*, Morten Lauritsens Hustru i Tvolm. De lagde først Sygdom på Niels Madsen, og dette skete ved, at de lagde en Pose, som var fyldt med Djævelskab og Trolddomskunster, ind under hans Seng, hvorpå han først blev syg i Benene, siden gik det op i Kroppen på ham, og han måtte ligge til Sengs, indtil han døde. Heksene var i denne Tid både i Niels Madsens Herberg, i hans Frammers og til sidst kom de ind i Stuen, hvor han lå syg, og lagde allesammen deres Hænder på ham, men han mærkede det sikkert ikke,

⁸ Voksbar er en Voksfigur til at drive Heksekunster med. (Se Årbog for dansk Kulturhistorie 1896 og Årbog for Ålborg Amt 1915, Side 98).

⁹ Formentlig Stedet Lukshøj i Ydby Sogn.

¹⁰ En sådan Voksfigur blev "båret" i 9 Måneder, og når den var bleven "født", døbtes den med Navnet på den Person, som man vilde forgøre; så var Forbindelsen mellem Figuren og Personen tilvejebragt, og når man nu tilføjede Figuren Skade, mente man at påføre den forhadte Person samme Skade. (Se Årbog for Ålborg Amt Side 98).

for Maren Fly vidste ikke rigtig, om han sov, eller hans Hustru Else havde kastet Tyngelse på ham.

Maren Fly's sidste Bekendelse var også rettet mod Else Christensdatter i Ydby Præstegård. Else havde forgjort Jesper Madsen Kræmmers øjne, fordi Kræmmeren en Dag udenfor Ydby Kirke havde lastet et Pund Smør, som han havde købt af hende, og sagt, at Smørret var skidnet. Else havde så lovet ham, at der skulde komme en Tid, da han ikke kunde se så nøje. For at forhekse Jesper Kræmmers øjne var Else og hendes Selskab tre Gange ved (Mellings) (?) Å, en Gang en Nat og to Gange en anden Nat, førend de kunde få Bugt med ham. Ved denne Lejlighed tog Else rindende Vand op i Djævelens Navn, men hvad det skulde bruges til, vidste Maren Fly ikke.

Der blev ført mange Vidner mod Maren Fly, og de var alle enige om, at Maren havde været berygtet som Troldkvinde i mange År, og at Maren var Hovedpersonen i Komplottet, hvorfor alle hendes Beskyldninger mod Else Christensdatter i Ydby Præstegård ikke hjalp hende noget.

Til sidst tog hun sin Beskyldning mod Jep Christensen i Søndergård tilbage og sagde, at hun ikke vidste noget med Jep Christensen uden Ære og godt. Hun tog også sin Bekendelse om Voksbørnene tilbage, og at hun ikke vidste noget om, hvem der havde lagt Brødet i Simon Lauritsens Mødding, men selve Brødet erkender hun at have set.

Maren Fly blev så dømt skyldig i Trolddomsbedrift, og Landstinget i Viborg stadfæstede Dommen. Derpå er hun sandsynligvis snart bleven brændt.

De andre Hekse i Ydby Komplottet slap derimod med Skrækken. Selv Else Christensdatter i Ydby Præstegård, som blev beskyldt af Maren Fly for at være Hovedpersonen og de andres Leder og Anfører, blev frikendt. Else anden eller tredje Mand, Per Jensen i Ydby Præstegård, stævnedes nemlig Ridefogden på Ørum Slot, Søren Madsen, for to Opskrifter, som denne i Ginnerup havde ladet opskrive efter Troldkvinden Maren Fly's Bekendelser, og som han havde ladet oplæse ved Refs Herreds Ting den 14. April 1621.

Jens Mogensen i Ydby og Chr. Andersen i Dal i Heltborg erhvervede på samme Måde Frifindelsesdomme for deres Hustruer, Maren Christensdatter og Karen Lauritsdatter, som begge af Maren Fly var beskyldte for at være Troldkvinde.

Frifindelsesdommen for Karen Lauritsdatter lød således: "Så efterdi Recessin ommelder ingen udædiske Menneske eller nogen anden, som forvunden er for nogen uærlig Sag, Tyve, Forræddere, Troldkarle og Troldkvinde skal stå til troende, enten udi Vidnesbyrd eller udi andre Måder, ihvad de vilde vinde eller sige på nogen, og forskrevne Maren Andersdatter Fly befindes at have

været en Misdæderske, da hun sin Bekendelse gjort haver, som siden for hendes Trolddomsbedrift er heden rettet, og forskreven Christen Andersen med Stokkenævn og Sognevinde gør bevislig det forskrevne. Karen Lauritsdatter sig ærlig og kristelig haver skikket og forholdt, førend forskrevne Misdæderske udlagt haver, da finde vi efter sådan Lejlighed forskrevne Maren Andersdatter Fly hendes Bekendelser så vidt den forskrevne Karen Lauritsdatter anrører, magtesløse at være og ikke komme hende på Liv eller Ære til nogen Forhindring".

Else Christensdatters og Maren Christensdatters Frifindelsesdomme havde omtrent samme Ordlyd som Karen Lauritsdatters. De øvrige Hekse hører vi intet om. Også Jep Christensen i Sindesgård fik til sidst det Skudsmål af Maren Fly, at hun vidste ikke andet "end Ære og godt" om ham.

Mod *Anna Sørensdatter* i Ydby¹¹⁾ blev der dog rejst en Sag. Flere Vidner fremtrådte og vidnede mod hende. En havde for 4 År siden set Anna på Boddum Mark, hvor hun dansede "Troldkattedansen". Peder Christensen Frøst i Dover kunde mindes, at Anna Sørensdatter for 36 År siden havde været ude i Heden for at slå Lyng. Peder Christensen var da også ude efter Lyng, men i Stedet for selv at give sig til at slå Lyng, tog han Annas Lyng fra hende og gav hende oven i Købet et Slag eller to med et Riveskaft. Ved denne Behandling blev Anna meget vred og lovede ham, at han skulde få en Djævel. Kort Tid efter blev en Kvinde i Peder Frøsts Hus sindssyg, og det skyldte han Anna Sørensdatter for, at hun var Skyld i. For 10 År siden var Thomas Madsen i Refstorp bleven uenig med Anna, og hun havde lovet ham ondt, men siden havde hun sagt til ham, at hendes Trusler skulde ikke betyde noget, så han behøvede ikke at være bange. Den føromtalte Simon eller Søren Lauritsen i Krog vidnede også imod Anna og fortalte, at Heksene havde lagt en Kage (Rugbrød) i hans Mødding, og derefter mistede han nogle Får og en Ko. Flere Vidner meldte sig og påstod, at Anna havde truet dem og lovet dem ondt, men Landsoverretten fandt dog, at Anklagen mod hende vejede for lidt, hvorfor hun blev frikendt.

Denne Sag blev behandlet den 15. Maj 1621; altså kort Tid efter, at der var falden Dom i Sagen mod Maren Fly.

5. HEKSENE I HVIDBJERG VESTEN Å. (L. D. 1621 A. Fol. 174 f.)

I Kjallerup boede *Anna Olufsdatter Paussi*. Hun havde i mange År været berygtet for Trolddomsbedrift, og kort Tid efter, at man havde

¹¹ L. D. 1621 A. Fol. 181.

fået Ram på Maren Fly, blev Anna Paussi grebet og ført for Retten. Der blev først ført Vidner mod hende. Niels Podemester vidnede, at Anna Paussi engang stod på et Bed, som han havde podet. Han skød hende af Bedet, for at hun ikke skulde træde det ned. Men så blev Anna Paussi vred, og kort Tid efter fik Niels Podemester ondt i sin Hånd, hvilken Ulykke han påstod, at Anna var Skyld i. Maren Beuelsdatter Fus i Istrup var det næste Vidne. Hun fortalte, at for to År siden kom Anna Paussi ind til hende og bad hendes Datter Anne Christensdatter om at bære en Høne ind til Naboen Chr. Bødker, og denne Høne skulde være en Gave til hans Fæstens Øl, for at Anna Paussi bag efter kunde få nogen Mad som Gave fra Gildesgården. Datteren tog så Hønen og bar den ind til Naboen, men om Natten kom der ”en Rædsel” på hendes Vindue i Skikkelse af en sort Høne. Datteren var derefter stadig syg, og ikke engang Præsten kunde hjælpe hende. Maren Beuelsdatter var derfor sikker på, at Anna Paussi var Skyld i denne Ulykke. Jens Bagi i Istrup vidnede, at i 24 År havde han kendt Anna Paussi, og at han altid havde givet hende Mad, når hun kom i hans Hus. Han var nemlig ”rød for hendes Spøgelse”.

Efter disse Beskyldninger gjaldt det om at få Anna Paussi til at bekende, og der er måske heller ikke bleven sparet på Pinsler og Tortur, men det gik kun småt med hendes Bekendelser til at begynde med. Hun Indrømmede først at have brugt nogle Bønner til Signelse af Kvæg og andet, men omsider kom hendes Bekendelse fuldt ud, og den var ikke lystelig. Hun bekendte, at for nogle År siden var hun udgangen i Klitten efter nogle Segner¹²) til Simer og Tyrer¹³), da blev der en mørk Tåge omkring hende, og hun syntes, at der kom en broget Hund til hende, og denne Hund hed Blach og blev siden hendes Hest og Følgesvend (Dreng). Hun tilstod at have redet på sin Dreng Blach, men på den Måde kom hun ikke ret vidt omkring, for Hunden var ikke nogen stor Hund. Hun havde flere Gange haft Hunden i Seng hos sig, men dens Hud var kold og klam at føle på. Sine første Trolddomskunster havde hun lært af Anna Sørensdatter i Kjallerup. Denne hoppede frem og tilbage, idet hun svingede en Mide¹⁴), og råbte: Hun frem og du tilbage! men disse Kunster blev til Ulykke for Anna Paussi, thi Anna Sørensdatter fik derved maget det således, at Jep Løxstrup, der var Anna Paussis Trolovede, blev tvunget til at tage hendes Datter til Ægte og ikke Anna Paussie, som han havde bedet om.

Nu var Anna Paussi kommen i Lav med Heksene, og sin egentlige Indvielse fik hun på Lodbjerg

Kirkegård, hvor hun dansede rundt om Kirken, blæste ind ad Nøglehullet og forsvor sig til Fanden fra Gud. Ved denne Lejlighed var der forsamlet en 13-14 Personer, som skulde være i Råd (Rode) sammen.

Nogen Tid derefter var hun med til en Heksedans ved Pug Kielde, og der blev hun rykket i Dansen sammen med *Mette Rukusdatter*, *Karen Madsdatter* og *Maren Madsdatter*. Anna Paussi havde været ude ved Havet efter nogle Fisk, som hun var bleven foræret. Hun kunde dog ikke huske sikkert, om det var ved Pug Kielde eller ved Kopøt, at hun mødtes med de tre Heksekællinger. Da de var færdig med Dommen, løb den ene Heks mod Syd og den anden mod Nord, men den tredie, Maren Madsdatter, blev tilbage hos Anna Paussi og klagede sig over, at hun snart skulde dø, da Hans Skriver, som tjente på Vestervig Kloster, havde tilføjet hende et Sår, som, hun følte, vilde blive Årsag til hendes Død.

Forøvrigt mente Anna Paussi ikke selv at have bedrevet ret meget. Hun havde ganske vist ved Signelse helbredet Mikkels Barn, som var syg af Orm, men om de andre Kvinder i Heksekomplottet vidste hun meget at fortælle. Særlig havde Mette Rukusdatter på Heden været slem. Mette var Skyld i, at Præsten Sr. Hans Christensen i Hassing¹⁵) døde. Han havde en Dag fundet en Karlehue, som Mette havde lagt på et Sted, hvor han færdedes, og denne Hue havde været Mogens Kattis. Præsten turde dog ikke røre ved Huen med Hænderne, men tog den med en Ildfork og kastede den i Kakkelovnen. Alligevel blev denne Hue Årsag til hans Ulykke, thi da han nogen Tid efter drog ud fra sin Gård, kom han ikke levende tilbage. For denne Bedrift fik Mette en blå Silke Kvindetrøje, men hun syntes, den var for god til hende, og derfor sendte hun Trøjen tilbage.

Mette Rukusdatter havde også taget Mandmålet fra Lange Anes Søn i Kjallerup, fordi denne havde sin Gang hos og stod i Forhold til en Kvinde, som hed Maren Vilde. Lange Ane var Mettes Farsøster. Mette var dog ikke altid heldig med sine Kunster. Da hun havde taget Mælkendet fra Anders Banners¹⁶) Køer på Lyngholm, måtte hun gå til Bekendelse og give ham to Lod Sølv og (?)¹⁷) Staldøksne i Skadeserstatning. Hendes Hund (Hest) hed ”Lang” eller ”Puist Lang”.

Anna Paussi fortalte endvidere, at Heksen *Karen Madsdatter* i Istrup havde været Årsag til Jens Thommesens Død i Istrup, og det gjorde Karen, for at hendes Søn kunde få Jens Thommesens Gård. Karen gjorde nemlig Jens Thommesen så bange, at han ikke engang kunde sanse at trække sin Skjorte på, dengang han gik bort og druknede sig.

¹² Græsørdder.

¹³ Tøjr.

¹⁴ Formentlig Kønslømmet af en Tyr.

¹⁵ Hans Christensen Westervig i Hassing var tillige Provst.

¹⁶ Det må være en meget gammel Historie, for Anders Banners Søn og Efterfølger solgte Lyngholm allerede 1607.

¹⁷ Dette Romertal kan jeg ikke læse.

Karen Madsdatters Hest hed ”Gråfalk”.

Kirsten, Søren Plougmands Kone i Kjallerup, var også en Heks. Anna Paussi fortalte om hende, at hun var Skyld i Oluf Jensens Død i Kjallerup. Han havde engang slået Kirsten, hvorpå denne med Håret ned ad Ryggen var løbet til Lyngholm og beklaget sig over ham. På Hjemvejen gik hun til ham og sagde, at han aldrig mere skulde komme Sæd i Jorden. Samme Dag var der en, som havde set, at Kirsten krøb på fire op til Oluf Jensens Gård, og kort Tid efter døde Oluf.

Som Vidne i Sagen fremtrådte også Pigen Gertrud Pedersdatter, som tjente hos Peder Thomesen i Hørdum. Hun havde kort Tid i Forvejen set Mette Rukusdatter og en anden Heks ved Troldsbæk, hvor de løb baglæns mod hinanden og ”haffuer tilsammenslaget deres Røffue”. Dog vidste Kirsten ikke, hvad sligt skulde have at betyde.

Til sidst fremtrådte 36 Mand som Vidner mod Anna Paussi. Nogle havde kendt hende i 30 År, andre havde ikke kendt hende så længe, men alle var de bange for hende og for hendes Signelse. Hun havde stadig haft sin Gang til deres Gårde, og de havde givet hende Mad, nærmest af Frygt, for hun var stadig berygtet for sine Trolddomskunster.

Den 31. Maj 1621 blev hun svoret fuld Kirkenævn for Trolddom, og ved Landstinget blev Dommen stadfæstet.

Derefter er hun så bleven brændt.

6. HEKSEN JOHANNE JENSDATTER FRA HJORTDAL.

(L. D., A. 1621, Fol. 397 f.)

Den 8. Oktober 1621 vidnede nogle Kvinder på Han Herredsting mod *Johanne Jensdatter*, Chr. Nielsens Hustru af Faxmandliden (Fasmali) og beskyldte hende for Trolddomsbedrift. Det første Vidne fortalte, at ved St. Valborgstid 1619 kom Johanne Jensdatter ind til Lars Mikkelsen Hustru Maren Hansdatter, som dengang lå meget syg, og sagde til hende, at hun var forgjort, men kunde blive vel tilpas igen, når hun vilde lyde hendes Ord. Det vilde Maren Hansdatter nok, og så befalede Johanne, at der skulde graves en Grav ude i Bryggerset, og da Graven var færdig, bar de den syge Maren Hansdatter ud i Bryggerset, og lagde hende ned i Graven. Derpå blev der lagt en Fjæl over hende, og hun blev dækket til med et Sengeklæde, hvorpå Johanne Jensdatter kastede Muld på hende. Efterat dette var sket, befalede Johanne Jensdatter den syge, at denne skulde lægge sig til at sove, og en Time senere tog de den syge op af Graven, bar hende ind i Sovekammeret og lagde hende i hendes Seng igen. Da sagde Johanne Jensdatter: ”Jeg vil ud i Haven og grave i Diget; der er sat noget ned i det, som Maren Hansdatter er forgjort med; men nu kommer det an på, om jeg kan finde det”. Hun gik så ud i Haven,

men forbød, at nogen måtte se, hvad hun bestilte i Haven eller sige fra, hvad hun foretog sig der. Den, som gjorde det, skulde få samme Sygdom, som Maren Hansdatter havde. Da hun var færdig med sine Undersøgelser ude i Haven, kom hun ind og sagde, at *det* (Forgørelsesmidlerne, Troldtøjet) var ”forsat” af *Selskabet* (Heksekomplottet), og hun kunde ikke finde noget, men alligevel var Maren Hansdatter forgjort, derom kunde der ikke være Tvivl, thi Maren fortalte, at for nogen Tid siden for der noget ”Ondt” tre Gange avet om Gården og gøede som en Hund mod Hunden, der stod bunden ved Døren. Maren blev gruelig forskrækket og læste og bad til Gud om Nåde, men Johanne Jensdatter sagde til Maren, at en sådan Bøn kunde ikke redde hende, hun var sikkert bleven forgjort den Nat. Havde hun derimod sagt, da hun hørte Spøgeriet derude i Gården: ”Far Djævlens i Vold”, så havde det ingen Magt fået over hende.

Kort Tid efter døde Maren Hansdatter, så Johanne Jensdatters Kunster hjalp ikke noget.

En Kone fra Bratbjerg vidnede også mod Johanne Jensdatter og sagde, at for 8 År siden, da var Johanne hos hende og vilde have givet hende noget, som hun skulde bruge til at forgøre Chr. Mouritsen i Svenstrup med. Johanne sagde til Konen fra Bratbjerg, at denne skulde gå tre Gang avet om Chr. Mouritsens Hus og blæse tre Gange i Nordøst og siden kaste det, som Johanne vilde give hende, over Huset. Da Konen fra Bratbjerg ikke vilde tage imod Troldtøjet, bad Johanne hende, om hun dog ikke vilde gå tre Gange avet omkring Chr. Mouritsens Hus. Under denne Vandring skulde hun tage Muld op under sin højre Fod og kaste det over Chr. Mouritsens Hus samtidig med, at hun tre Gange skulde give Huset i Djævlens Vold. Hvis hun vilde gøre dette, skulde Chr. Mouritsen svinde (sygne hen) som Dug for Solen, men Konen fra Bratbjerg vilde ikke have noget med Johanne Jensdatters Kunster at gøre.

En Mand klagede over Johanne og beskyldte hende for, at hun havde forhekset hans Køer. Anledningen dertil var, at nogle af Mandens Får var en Dag gået ind på Johanne Jensdatters Toft. Hun truede så Manden på forskellig Måde både med Hensyn til Køer og Får, og derefter vilde i fire År hans Køer ikke ”løbe øxen”¹⁸), men når han solgte Køerne, ”løb de straks øxen”.

Endelig fremtrådte Fisker Niels Madsen af Svenstrup som Vidne imod Johanne Jensdatter. En St. Hansnat havde han været nede at fiske i Svenstrup Sø, og da han på Hjemvejen kom til ”Hyffueldal”s Rende, så han, at Johanne Jensdatter sammen med flere af hendes Selskab dansede frem og tilbage over Renderne. Johanne var ved denne Lejlighed klædt i en Skindkjortel.

¹⁸ Blive brunstige.

Mange flere Vidner optrådte mod Johanne, og Landstinget dømte hende til at miste sin Boelslod og inden en Måned at rømme Kongens Riger og Lande.

Hun slap så foreløbig med Livet, men Landflygtighed var særlig i de Dage en forfærdelig hård Straf, der måske i mange Tilfælde var værre end Døden.

1622 og 1623 fortsættes Hekseprocesserne, og det gik da særlig ud over Heksene i Mellemthly.

(Fortsættes i en følgende Årbog.)

Kilde: Til Indledningen: Lecky: History of the Rise and Influence of the Spirit of Rationalism in Europe.

V. Bang: Hexevassen og Hexeforfølgelse i Danmark.

C. Klitgård: Den store nordjydske Hekseforfølgelse.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1917, side 63-93)